

Мазепа (стисло)

Джордж Гордон Байрон

I

В жахливий день біля Полтави
Од шведів щастя утекло.
Навкруг порубане, криваве
Все військо Карлове лягло...

Мур Москви врятований, а Карл XII, поранений і закривавлений, тікає з поля битви.
Коли сили залишили короля, він змушений був заночувати на чужині, в лісі під сосною.

II

Та мужньо зносить володар
Від долі посланий удар,
Бо підкорив нестерпні болі
Своїй твердій і впертій волі,
Що перед нею всі пригоди
Німіють, як колись народи.

III

А поруч, "в лицарській юрбі", влаштовується на ніч "похмурий і старий" козацький
гетьман Мазепа.

Та спершу, хоч стомивсь за дня,
Козацький князь обтер коня,
Розпутав, розгнуздав, обчистив,
Розгладив гриву, ноги й хвіст,
Послав йому трави та листу
І тішився, що карий їсть...

Цей кінь був справжнім товаришем гетьманові: завжди був поруч, усе робив так, як
вимагав хазяїн, мужньо ніс на собі хороброго воїна у боях. Тому так дбайливо
піклується гетьман про свого друга.

IV

Із цим упоравшись, гетьман
На землю розіслав жупан,
Списа до дерева припер.
І взявсь оглянути тепер
Рушницю, чи вона як слід
Перенесла важкий похід.

Потім, діставши зі своєї торби харчі, він поділився ними з Карлом та всіма, хто був
поруч. Король, прийнявши цей скромний дар, почав розмову з гетьманом. Він
розпитував про коня, про славу Мазепи та його війська. Та козацький гетьман
відповідав, що прокляв "ту школу", де "він вчивсь їзди". Король наполіг, щоб Мазепа

повідав йому свою історію.

І ось гетьман почав свою розповідь:

Для цього я вернутись рад

Так років з п'ятдесят назад.

Мені двадцятий рік минав...

Ще Казімір королював,

Ян-Казімір... Шість років я

Був паж у того короля.

Це був король! Учений сам —

Він зовсім був не пара вам,

Бо й не збирався воювати,

Щоб набувати чужих країн,

А потім знов їх утрачати,

Тож супокійне правив він,

І крім гризні на зборах сейму,

Так мирно жив, аж непристойно.

V

При дворі польського короля служив тоді також один ясновельможний пан — надзвичайно багатий, гонористий, родовитий. Він мав прекрасну дружину Терезу, молодшу за нього на тридцять років. Одного разу Мазепа зустрівся з Терезою і закохався у цю жінку неземної краси.

В її очах був східний жар —

Сусідство турків та татар

Змішало польську кров...

Ті очі

Були чорніш цієї ночі,

Ще й з променем таким прекрасним

Мов ніжний блиск молодика. —

Глибокі й вогкі, як ріка, —

Вони втопали в сяйві власнім.

В них море туги і вогню —

Мов очі мучениці-жертви,

Що дивиться на блиск в раю

І бачить радощі і в смерті.

Погідне і ясне чоло

Мов літнє озеро було,

Що в ньому навіть сонце з неба

Милується само на себе.

А щічки й рот... та шкода й мови!..

Кохав колись — і зараз теж —

Вогонь подібної любови

В добрі і злі не знає меж.

VI

Але тривалий час, вони могли тільки обмінюватися багатозначними поглядами, адже у вищому світі не прийнято було знайомитися самотійно. Правила вимагали, щоб хтось представив їх одне одному. Знайомство відбулося під час якоїсь гри, назву якої Мазепа-оповідач вже й не пам'ятав.

VII-VIII

Кохав я і зазнав кохання.

Хоч і щаслива доля ця,

А все ж кінець її — страждання

Ми нишком бачились.

Це здасться

Для декого потрійним щастям —

Не знаю — я б життя віддав,

Щоб перед небом і землею

Я міг назвать її моєю...

Я так тужив і сумував,

Що тільки потай змогу мав

Деся нишком бачитися з нею.

Одного разу старий граф вистежив закоханих і оскаженів від люті й ревнощів. Він вигадав жахливу та принизливу кару для Мазепа. За наказом графа привели кремезного коня, що виріс у диких степах і мав дуже крутий норов. Юнака прив'язали до спини цього коня і під сміх гайдуків пустили у поле.

IX

Вперед, вперед! Скажений рух, —

Куди — не бачив я нічого...

Від бігу дикого, прудкого

У мене в грудях сперло дух...

...Я рвучко голову підвів —

На кінській шиї тріснув ремінь.

Що горло зв'язував мені —

Я обернувся на коні

І їм прокляття прохрипів...

Але ж за тупотом копит

Мій крик до них не долетів.

Досадно, прикро!..

Я ж хотів

За глум той глумом відплатить.

Та згодом краще відплатив!

Від брами замку я й цеглинки,

Ні камінця не залишив...

X-XVIII

Кінь летів уперед, а Мазепа намагався розв'язати ремені, що стягували йому груди. Але що дужче він їх тягнув, тим більше стискали вони його тіло. Юнак часом втрачав свідомість, сили залишали його. Трохи легше стало вершнику, коли кінь перепливав річку, — вода воскресила молоді сили. Втім звільнитися він все одно не міг. А попереду на нього чекали ще важчі випробування...

Кінь із Мазепою на спині опинився посеред дикої місцевості. Аж тут він побачив табун диких коней, який мчав саме на нього.

Коли мій кінь побачив їх,
То наче збувся він безсилля,
Напружив жили кволих ніг
І почвалав... Ще тільки хвиля —
Він хрипло, глухо заіржав,
Здригнувся... і на землю впав...

Табун ще деякий час кружляв поблизу, відбігав та повертався, але нарешті усе-таки зник у лісі.

Тут сам zostався я в одчаї,
Прив'язаний тугим ременем
До цього трупа без життя;
Його німі, холодні члени
Лежали щільно біля мене,
Вже без незвичної ваги,
Що то від неї я не зміг
Звільнити ні себе, ні їх, —
І встати не було снаги!
Отак лежали ми прикупі —
Вмираючий на мертвім трупі.

XIX

Прокинувся Мазепа у світлиці. Біля нього сиділа юна пані. Побачивши, що юнак прийшов до тями, вона вибігла з світлиці — гукнути своїх. Вже потім Мазепа довідався, що знаходиться у козаків,

які знайшли його у полі, принесли до найближчого помешкання, чим і вирвали з обіймів неминучої смерті.

XX

Мазепа хотів-був розказати ще про те, як залишився із козаками, як став їхнім гетьманом, але його вже ніхто не слухав: "Король уже з годину спав".

Переклад з англійської — Д. Загул

Коментар

Поему "Мазепа" Байрон написав у 1818 (1819) р. під час перебування в Італії.

На початку своєї поеми Байрон подав довідку, яка свідчить, що в її основу покладений один із епізодів з "Історії Карла XII" французького письменника Вольтера

про те, як "шляхтич" Мазепа в юності за відносини з жінкою одного польського вельможі був покараний — прив'язаний до дикого коня, якого потім відпущено на волю. Тоді "Мазепа від страждань і з голоду трохи не вмер". Саме ця подія, про яку Мазепа розповідає шведському королеві Карлу XII, коли вони тікають до Туреччини після розгрому Петром I під Полтавою в 1709 р., й становить основний зміст поеми.